

Integrarea defensivă: transformări identitare ale românilor din Ucraina în timpul războiului

[Defensive Integration: Identity Transformations among Romanians in Ukraine during the War]

Marin GHERMAN

Abstract: *During the full-scale war launched by the Russian Federation on 24 February 2022, Romanian communities in Ukraine have combined loyalty to the Ukrainian state with the preservation of their linguistic identity. This raises a central question: under what conditions can a national minority participate in defending its state of citizenship without renouncing the language and institutions through which it maintains its identity? The notion of defensive integration describes this situation, in which external aggression strengthens civic solidarity while ethnolinguistic claims remain legitimate and politically relevant.*

The analysis draws on four studies conducted by the Institute of Political Studies and Social Capital between 2022 and 2025 in the Chernivtsi, Transcarpathia and Odesa regions. The empirical material includes surveys carried out in 2022 and 2025, focus groups with Romanian-speaking residents and young people, and a 2024 survey and interviews with representatives of educational, cultural, religious, media and local institutions.

The findings show that mobilisation in defence of Ukraine did not entail the abandonment of Romanian ethnolinguistic identity. Respondents largely regarded Russia as the aggressor, supported the defence of Ukraine, and participated in humanitarian and military efforts. At the same time, the prolonged war, migration and changes in minority-language education increased concern about Romanian-language schools and the transmission of the mother tongue. By 2025, Romanian remained widely used within the family, while concerns about its position in education and public life had intensified.

Defensive integration is therefore not a completed condition, but a contingent and dynamic balance between defending political sovereignty and preserving linguistic continuity. Its durability depends not only on the persistence of civic solidarity, but also on the capacity of minority communities to maintain the language and institutions through which their identity is reproduced.

Keywords: *defensive integration; ethnolinguistic identity; Romanian minority; Ukraine; war.*

Introducere

Invazia pe scară largă declanșată de Federația Rusă la 24 februarie 2022 a schimbat profund modul în care minoritățile naționale din Ucraina se raportează la stat, la propria identitate și la război. În timp de pace, raportul dintre cetățenie și identitatea etnică este analizat mai ales prin prisma drepturilor, a reprezentării și a politicilor lingvistice. Pe timp de război, aceeași relație capătă o altă dimensiune: statul cere solidaritate, participare și asumarea unor riscuri comune, iar minoritatea trebuie să decidă cum își încadrează apartenența etnică în interiorul unei lupte pentru supraviețuirea statului de care este legată civic.

Cazul românilor din Ucraina este relevant tocmai pentru că nu se înscrie într-o situație de opoziție între identitatea românească și cetățenia ucraineană. Comunitățile vorbitoare de limba română din regiunile Cernăuți, Transcarpatia și Odesa au condamnat agresiunea rusă, au sprijinit persoanele strămutate și au participat la efortul militar. În același timp, limba română și transmiterea identității etnice către noile generații au rămas teme centrale în discursul public al comunităților românești.

Întrebarea centrală a articolului privește modul în care sprijinul unei minorități naționale pentru efortul defensiv al statului de cetățenie se articulează cu menținerea revendicărilor identitare și cu preocupările legate de conservarea identității lingvistice și culturale. Ipoteza propusă

este că, în cazul românilor din Ucraina, participarea la apărarea statului și solidaritatea manifestată în fața agresiunii externe au coexistat cu preocupările privind statutul limbii române, educația în limba maternă și viitorul comunității. Războiul a creat astfel o convergență în jurul apărării statului ucrainean, fără a suspenda revendicările identitare de tip etnic. Raportul dintre aceste două dimensiuni a rămas însă dinamic și uneori tensionat, modificându-se pe măsura prelungirii războiului.

Pentru a descrie această relație, propunem noțiunea de integrare defensivă. Aceasta nu presupune o uniformizare culturală și nici suspendarea revendicărilor etnolingvistice în numele apărării statului. Conceptul desemnează situația în care o minoritate se solidarizează cu statul supus agresiunii și participă la eforturile sale defensive, continuând, în același timp, să solicite condițiile necesare păstrării instituțiilor proprii. Integrarea defensivă descrie, așadar, relația dintre loialitatea față de stat și preocuparea pentru păstrarea identității etnolingvistice¹. Baza empirică a studiului este constituită din patru cercetări realizate de Institutul de Studii Politice și Capital Social în perioada 2022–2025, sub coordonarea autorului. Pornind de la datele obținute, analiza urmărește mai întâi raportul dintre identitatea etnică și loialitatea civică în condiții de război, pentru a examina apoi modul în care această relație s-a manifestat și s-a modificat în comunitățile românești din Ucraina².

Identitate etnică și loialitate civică

O parte importantă a literaturii de specialitate privind minoritățile naționale pornește de la caracterul relațional al granițelor etnice³ și de la tensiunea dintre statul care urmărește consolidarea unei comunități politice unitare și grupurile preocupate de păstrarea limbii, memoriei istorice și instituțiilor culturale proprii. Rogers Brubaker⁴ a conceptualizat această relație prin triada formată din statul naționalizator, minoritatea națională și statul înrudit. Aplicată Ucrainei, această schemă permite examinarea raportului dintre consolidarea identității statale ucrainene, revendicările minorităților și implicarea statelor cu care acestea întrețin legături istorice și culturale. Războiul modifică însă coordonatele acestei relații. În condițiile unei agresiuni externe, nu mai este vorba doar despre integrarea minorităților și politicile lingvistice ale statului, ci și despre solidarizarea cu acesta și participarea la eforturile sale defensive. Minoritatea se raportează astfel simultan la politicile care îi influențează continuitatea identitară și la amenințarea care vizează existența statului și securitatea întregii comunități politice.

Această situație nu înseamnă însă că identitatea etnică și loialitatea față de stat sunt incompatibile. Will Kymlicka⁵ arată că integrarea minorităților nu presupune renunțarea la limba, cultura și instituțiile proprii, atât timp cât statul le recunoaște un loc legitim în cadrul comunității po-

litice. În condiții de război, acest echilibru devine mai dificil de menținut: statul accentuează nevoia de unitate și securitate, iar minoritățile devin mai preocupate de modul în care sunt interpretate revendicările lor culturale și legăturile cu statul înrudit.

Această tensiune s-a accentuat în Ucraina mai ales după 2014, când Federația Rusă a invocat protejarea vorbitorilor de limbă rusă pentru a justifica anexarea Crimeii și intervenția militară în Donbas. Ca reacție, autoritățile de la Kiev au legat tot mai strâns consolidarea limbii ucrainene de apărarea suveranității și de desprinderea țării de influența politică rusă. Cercetările lui politologului ucrainean Volodymyr Kulyk au arătat că transformările produse după Euromaidan și începutul agresiunii ruse au accentuat distincția dintre utilizarea limbii și identificarea politică, consolidarea apartenenței la națiunea ucraineană fiind posibilă inclusiv în rândul unor persoane care continuau să folosească predominant limba rusă⁶.

Pe de altă parte, măsurile adoptate în educație, administrație și mass-media au urmărit extinderea utilizării limbii de stat, dar au afectat și minoritățile care nu aveau nicio legătură cu proiectul geopolitic al Moscovei. Comunitatea românească s-a aflat astfel într-o poziție dificilă. Ea a sprijinit independența și orientarea europeană a Ucrainei și a respins agresiunea rusă, dar a privit critic inițiativele în domeniul educației, presei și culturii. Problema nu era

raportarea la România ca la stat înrudit, ci teama că extinderea limbii ucrainene în educație și în spațiul public va reduce treptat locul limbii române.

Această tensiune dintre consolidarea limbii de stat, justificată prin imperative de securitate, și protejarea limbilor minoritare poate fi analizată prin perspectiva securizării. Acest concept contribuie la înțelegerea acestor evoluții. Barry Buzan, Ole Wæver și Jaap de Wilde⁷ au arătat că o temă intră în registrul securității naționale atunci când este prezentată ca o amenințare existențială și când, în consecință, măsurile luate devin acceptabile. Acestea ar fi fost dificil de legitimat în afara unei situații percepute drept amenințare la adresa securității. În cazul Ucrainei, transformarea limbii într-o problemă de securitate a avut o justificare în raport cu agresiunea rusă. Dificultatea apare însă atunci când măsurile adoptate pentru limitarea influenței ruse restrâng și posibilitățile de folosire a unor limbi minoritare, cel puțin în percepția comunităților care se simt afectate.

Noțiunea de integrare defensivă oferă un cadru analitic pentru studierea acestei relații în condiții de război. Sintagma a mai fost utilizată în literatura de specialitate pentru a descrie răspunsurile instituționale ale UE și ale statelor membre la crizele de la frontiere, îndeosebi în contextul migrației ilegale⁸. În studiul de față, termenul primește un sens distinct, adaptat analizei minorităților naționale: integrarea unei comunități et-

nice în efortul de apărare a statului de cetățenie, fără renunțarea la identitatea sa etnolingvistică și la revendicările privind păstrarea limbii și a instituțiilor proprii.

Analiza urmărește modul în care solidaritatea unei minorități cu statul supus unei agresiuni externe se articulează cu preocupările sale identitare. Integrarea defensivă nu desemnează un rezultat definitiv și nici o formă de asimilare, ci un raport dinamic, influențat de evoluția războiului, de politicile statului și de posibilitățile efective ale minorității de a-și folosi limba și de a-și păstra instituțiile. În această accepțiune, conceptul va fi utilizat pentru interpretarea datelor colectate în comunitățile românești din Ucraina în perioada 2022-2025.

Sursele empirice și metodologia cercetării

Cercetarea se referă la comunitățile românești din regiunile Cernăuți, Transcarpatia și Odesa. Potrivit ultimului recensământ general al populației, realizat în 2001, aproximativ 409,6 mii de persoane⁹ au fost înregistrate la nivel național în categoriile etnice de „români” și „moldoveni”. În studiile analizate aici, aceste comunități sunt abordate în principal din perspectivă lingvistică, prin raportare la folosirea limbii române, la instituțiile educaționale și culturale și la formele de autoidentificare existente la nivel local. În lipsa unui recensământ mai recent, datele din 2001 rămân principalul reper oficial

pentru estimarea dimensiunii și distribuției teritoriale a populației.

Pe această bază, analiza se sprijină pe patru studii desfășurate între 2022 și 2025 în regiunile Cernăuți, Transcarpatia și Odesa. Cele patru etape nu formează un panel, iar instrumentele utilizate nu au fost identice, însă au urmărit un nucleu comun de probleme: efectele războiului, raportarea la Ucraina și la România, folosirea limbii materne, educația, migrația și perspectivele de viitor ale comunității.

În octombrie 2022 a fost realizat un sondaj mixt, telefonic și online, pe un eșantion de 740 de persoane, construit prin metoda cotelor și distribuit proporțional în cele trei regiuni. Sondajul a fost completat de trei focus-grupuri și de analiza presei de limbă română. Cercetarea a surprins reacția din primul an al invaziei: frica, solidaritatea, atribuirea responsabilității pentru război, participarea civică și primele efecte sociale ale crizei militare¹⁰.

În 2023, trei focus-grupuri au reunit tineri originari din regiunea Cernăuți, aflați în trei situații și contexte geografice diferite: rămași în Ucraina, stabiliți temporar sau pe termen mai lung în județul Suceava (România) și plecați în regiunea Bruxelles (Regatul Belgiei). Cercetarea a urmărit felul în care războiul schimbă sentimentul de siguranță, decizia de întoarcere, folosirea limbii materne și legătura cu locul de origine¹¹.

În 2024, un chestionar online și interviuri în profunzime au fost apli-

cate unui eșantion de aproximativ 250 de reprezentanți ai mediului educațional, cultural, religios, asociativ, mediatic și administrativ din cele trei regiuni. Această etapă nu descrie statistic întreaga comunitate vorbitoare de limba română, ci modul în care liderii și persoanele implicate în instituțiile locale percepeau uzura produsă de război și riscurile pentru comunitățile lor¹².

În 2025 a fost realizat un nou sondaj, pe un eșantion de 700 de respondenți, completat de trei focus-grupuri regionale. Utilizarea unei metodologii identice cu cea aplicată în 2022 permite identificarea unor schimbări de ansamblu, cu precauțiile impuse de contextul marcat de migrație, mobilizare și dificultățile de acces în anumite zone¹³.

Desfășurarea cercetărilor în condiții de război impune anumite limite. Migrația, mobilizarea, accesul dificil în unele localități și reținerea posibilă a respondenților față de subiectele sensibile au influențat procesul de colectare a datelor. În plus, diferențele dintre eșantioane și instrumentele utilizate nu permit o comparație longitudinală strictă între cele patru etape. Rezultatele sunt folosite, prin urmare, pentru identificarea unor tendințe și pentru urmărirea modului în care percepțiile comunității s-au modificat între 2022 și 2025. Combinarea sondajelor cu focus-grupurile, analiza presei și interviurile permite contextualizarea datelor cantitative și oferă o înțelegere mai nuanțată a transformărilor produse în această perioadă.

Apărarea statului și menținerea revendicărilor identitare (2022)

În 2022, războiul la scară largă declanșat de Rusia a fost perceput de către etnicii români din Ucraina înainte de toate ca o amenințare la adresa vieții și a stabilității cotidiene. La opt luni după declanșarea invaziei la scară largă, 73% dintre respondenți indicau nesiguranța printre cele mai grave probleme cu care se confruntă, iar 68% declarau că războiul îi afectase foarte mult sau destul de mult. Jumătate dintre respondenți menționau sărăcia și dificultățile economice, iar aproximativ o treime – imposibilitatea părăsirii țării de către bărbații de vârstă înrolării.

Războiul era văzut diferit de la o regiune la alta. În Transcarpatia, acesta era asociat mai ales cu restrângerea mobilității. În regiunea Cernăuți, participanții vorbeau despre frică, stres, pierderi umane și plecarea tinerilor. În sudul Basarabiei (regiunea Odesa), apropierea porturilor dunărene și a unor obiective strategice transforma alarmele și atacurile într-o experiență directă. Un participant la interviul de tip focus-grup din regiunea Odesa relatează: „Suntem în neliniște, suntem în alertă. La început de război au ajuns două rachete la Ismail”.

Opinia respondenților în privința responsabilității pentru război era însă mult mai unitară: 65% indicau Rusia drept responsabilă pentru declanșarea războiului, în timp ce numai 1% atribuiau vina Ucrainei. Tot atunci, 60% credeau în victoria

Ucrainei, iar numai 4% anticipau victoria Rusiei. Datele arată că apartenența etnolingvistică nu a împiedicat delimitarea clară față de statul agresor și susținerea Ucrainei. Identitatea minoritară și loialitatea civică au coexistat, iar discursul Rusiei despre pretinsa apărare a vorbitorilor altor limbi nu a găsit vreun sprijin în rândul respondenților.

În același timp, comunitățile românești au primit persoane strămutate, au colectat alimente, îmbrăcăminte și medicamente și au sprijinit structurile de apărare. Românii din cele trei regiuni au fost înrolați, iar unii dintre ei au murit pe front. În presa locală, războiul a trecut repede din registrul geopolitic în cel al pierderii trăite în interiorul comunităților. „În satele noastre e jale mare, părinții își îngroapă feciorii”, scria „Zorile Bucovinei”¹⁴ în martie 2022.

Aici se conturează primul aspect al integrării defensive. Războiul a schimbat raportarea minorității la statul de cetățenie: acesta nu mai era perceput doar prin instituțiile, legislația și politicile sale, ci și ca un cadru politic comun, de a cărui apărare depinde securitatea tuturor cetățenilor. Participarea la efortul defensiv nu a presupus abandonarea identității etnice, ci a fost asumată de cetățenii ucraineni care continuau să vorbească românește și să-și trăiască pierderile în interiorul propriilor comunități. Un caz ilustrativ este cel al lui Dumitru Ignatescu, originar din satul Berestea, regiunea Cernăuți, care, după 18 ani petrecuți în Italia, s-a întors în Ucraina la începutul inva-

ziei și s-a înrolat voluntar în armată. Lăsându-și în Italia soția, fiica și viața construită acolo, el a plecat pe front, unde a fost ucis la 11 august 2022 în urma exploziei unei mine¹⁵.

În același timp, integrarea defensivă a românilor din Ucraina în identitatea politică a țării nu a înlăturat însă nemulțumirile anterioare. În același sondaj, 64% dintre respondenți indicau accesul la învățământul în limba maternă printre cele mai importante probleme ale comunității românești. Respondenții considerau Rusia drept un stat agresor și susțineau apărarea Ucrainei, fără să aprecieze drept satisfăcătoare politica etnolingvistică a Kievului. Loialitatea civică nu a suspendat evaluarea critică a politicilor statului în domeniul care nu se referea la apărare și securitate.

De la mobilizare la uzură (2023-2024)

În 2023, războiul nu mai era perceput ca un șoc imediat, ci ca o stare prelungită, în interiorul căreia viața trebuie reorganizată. Tinerii rămași în regiunea Cernăuți vorbeau despre neliniște, stres și imposibilitatea revenirii la normalitatea anterioară. „S-a schimbat mult tot ceea ce consideram noi siguranță cândva și ce considerăm acum. Sunt două lucruri diferite”, observa o participantă la interviul de tip focus-grup. Un alt tânăr explica mai ruptura produsă de război: „Liniște nu mai există. Viața ce a fost nu cred că va mai fi”¹⁶. Așadar, adaptarea nu însemna depășirea

crizei, ci acomodarea cu o stare de anormalitate.

Comparația dintre tinerii aflați la Cernăuți, Suceava și Bruxelles arată că distanța față de război modifică percepția pericolului, fără să întrerupă legătura cu cei rămași acasă. La Suceava și Bruxelles, siguranța personală era mai mare, dar continua să depindă afectiv de situația familiei și a comunității de origine. Migrația avea efecte diferite asupra identității și asupra funcționării comunității: contactul cu un mediu românofon putea întări, în România, exprimarea individuală a identității, în timp ce stabilirea tinerilor peste hotare reducea resursele umane ale satelor, școlilor și organizațiilor românești din Ucraina în plin război cu Rusia.

În 2024, principala schimbare privea nu doar intensitatea și profunzimea oboselii de război, ci și nivelul la care aceasta devenea vizibilă. Cercețarea a vizat profesori, preoți, jurnaliști, reprezentanți ai asociațiilor și aleși locali, respectiv persoane implicate în funcționarea instituțiilor comunității. Faptul că 90,4% dintre participanți afirmă că viața lor devenise mult mai grea oferă o măsură a uzurii acumulate. Mai importantă decât ierarhia exactă a problemelor era însă suprapunerea lor: efectele directe ale războiului, dificultățile financiare, depopularea, restricțiile asociate legii marțiale și îngustarea accesului la educație, presă și cultură în limba română erau resimțite simultan¹⁷.

Interviurile arată că epuizarea individuală era însoțită tot mai mult de

îngrijorări privind viitorul comunității. Un interlocutor vorbea despre „o stare continuă de frică și anxietate” și despre faptul că „nu mai vezi lumină în capătul tunelului”; altul descria o „oboseală totală”, manifestată prin apatie și indiferență. În același timp, aproape două treimi dintre respondenții eșantionului anticipau un armistițiu urmat de un nou conflict, iar puțin peste un sfert credeau într-o victorie a Ucrainei. Aceste rezultate indică modificarea orizontului de așteptare: speranța unei reveniri apropiate la normalitate era înlocuită de perspectiva unei confruntări îndelungate, percepută tot mai mult ca o realitate cu care societatea trebuia să învețe să trăiască.

Datele din anii 2023-2024 arată că sprijinul pentru eforturile defensive ale statului și respingerea agresiunii ruse nu elimină criticile față de mobilizare, restricțiile impuse de război sau politicile care afectau instituțiile comunității. În acest sens, integrarea defensivă nu presupune o adeziune necondiționată la toate măsurile adoptate de stat, ci poate coexista cu oboseala, nemulțumirea și uneori neîncrederea în instituțiile politice. Durabilitatea acestei solidarități depinde de capacitatea statului de a fi perceput nu numai ca autoritate care mobilizează și impune constrângeri, ci și ca instituție care oferă protecție, recunoaștere și condiții pentru menținerea comunității.

Când apărarea statului se întâlnește cu teama pentru viitorul comunității (2025)

În 2025, șapte din zece respondenți aveau rude sau prieteni înrolați, aproape patru din zece pierduseră persoane apropiate, iar două treimi indicau plecarea rudelor și a prietenilor peste hotare. Dincolo de procente, aceste rezultate arată cât de direct afectase războiul relațiile familiale și sociale, prin mobilizare, pierderi umane și separarea produsă de migrație¹⁸.

Mărturiile din focus-grupuri arată transformarea experienței colective. În nordul Bucovinei, un participant observa că „satul bucovinean a devenit trist”, iar în regiunea Odesa se vorbea despre localități în care „jumatate din case sunt pustii”. Oboseala nu era definită numai ca epuizare fizică, ci ca pierdere a capacității de a imagina viitorul: „Pentru mine oboseala e pierderea speranței în viitor. Asta ne distruge”. Într-o altă intervenție, un participant descria direct trecerea de la mobilizarea de la începutul războiului la descurajarea acumulată în timp: „Dacă la începutul războiului toți eram într-un fel de șoc, eram uniți, pe parcursul timpului lumea s-a descurajat”.

Aceste reacții nu trebuie interpretate automat ca expresii ale lipsei de loialitate. După patru ani de război, susținerea apărării statului era filtrată tot mai mult prin experiența pierderilor, a mobilizării, a inegalităților și a separării familiilor. Apartenența civică nu dispăruse, dar se manifesta

mai puțin demonstrativ și era însoțită de o preocupare tot mai mare pentru protejarea familiei și a resurselor comunității. Integrarea defensivă căpăta astfel o formă mai prudentă: respingerea agresiunii ruse continua să coexiste cu o raportare critică la instituțiile statului și cu teama că prelungirea războiului va afecta pe termen lung capacitatea comunității de a-și menține populația. Apăsător, o dilemă importantă: momentul în care susținerea apărării statului se întâlnea cu teama pentru viitorul propriei comunități.

Limba română continua să ocupe un loc important în viața comunității. În 2025, 93,8% dintre respondenți declarau că o folosesc în familie, iar 80,2% – în spațiul public. Diferența dintre cele două procente arată că româna se păstra cel mai bine în mediul familial, unde transmiterea depindea de părinți și bunici, dar era mai puțin prezentă în spațiile influențate de școală, administrație și piața muncii. Războiul avea efecte diferite asupra identității: 46,9% dintre respondenți considerau că aceasta fusese slăbită, în timp ce 34,6% apreciau că devenise mai puternică. Pentru unii, insecuritatea și migrația afectau transmiterea limbii și legăturile comunitare; pentru alții, siguranța produsă de război accentua conștiința apartenenței românești.

Datele din 2025 arată, în același timp, că mobilizarea și solidaritatea din primii ani ai războiului nu puteau fi menținute la aceeași intensitate pe termen nelimitat. Sprijinul pentru apărarea statului continua, dar era tot

mai mult însoțit de preocupări privind familia, școala, migrația și posibilitățile de folosire a limbii române în afara mediului familial.

Integrarea lingvistică și păstrarea instituțiilor comunității

Dacă familia rămâne principalul spațiu de transmitere a limbii, școala este instituția prin care aceasta își păstrează funcțiile educaționale. În cazul comunităților românești, evoluția educației în timpul războiului trebuie privită în contextul mai larg al politicilor prin care Ucraina încearcă să consolideze rolul limbii de stat. Problema nu este necesitatea cunoașterii limbii ucrainene, acceptată de respondenți, ci modul în care această consolidare poate fi făcută compatibilă cu păstrarea educației în limba maternă.

Datele din 2025 indică o situație diferențiată. Printre dificultățile cel mai des menționate se aflau reducerea orelor sau a disciplinelor predate în română și migrația elevilor și a profesorilor. În același timp, peste jumătate dintre respondenți evaluau accesul la educația în limba maternă drept bun sau foarte bun, în timp ce puțin peste o treime îl considerau slab ori foarte slab. Situația varia în funcție de regiune, prezența cadrelor didactice și opțiunile părinților. Nu se conturează, așadar, o evoluție uniformă, ci mai degrabă o adaptare inegală a instituțiilor de învățământ la schimbările demografice, legislative și administrative produse sau accelerate în perioada războiului.

Mărturiile participanților ilustrează această diversitate de percepții. În nordul Bucovinei, afirmația potrivit căreia „liceele bilingve de azi sunt liceele ucrainene de mâine” exprima temerea că extinderea educației bilingve poate modifica în timp statutul limbii române ca limbă de predare. În Transcarpatia, un cadru didactic formula problema din perspectiva accesului la educație în limba maternă: „Dacă mai rămâne un singur elev, acesta are dreptul la educație în limba maternă”. Aceste poziții nu contestă rolul limbii ucrainene, ci reflectă preocuparea pentru găsirea unui echilibru între integrarea lingvistică în stat și menținerea unor forme de educație minoritară.

Școala nu este, însă, singura instituție implicată în această adaptare. Presa, biserica, organizațiile culturale și mediul digital contribuie la menținerea limbii române și a legăturilor dintre comunități. Rolul lor a devenit cu atât mai important în condițiile migrației, mobilității crescute și fragmentării unor rețele sociale tradiționale. Ele pot completa funcția familiei și a școlii, dar nu o pot înlocui în totalitate, deoarece educația formală rămâne principalul cadru în care limba dobândește vocabular specializat, funcții profesionale și continuitate instituțională.

Din această perspectivă, situația educației în limba română este un indicator al modului în care statul ucrainean gestionează raportul dintre consolidarea identității civice și diversitatea etnolingvistică în condiții de război. Datele analizate sugerează

că susținerea statului, cunoașterea limbii ucrainene și participarea la spațiul civic comun pot coexista cu menținerea limbii și instituțiilor minorității. Durabilitatea acestui model depinde, prin urmare, de capacitatea politicilor publice de a combina integrarea lingvistică și civică cu păstrarea unor forme funcționale de educație și viață culturală în limbile minoritare.

Diferențe regionale și limitele unei explicații uniforme

Relația dintre loialitate civică și continuitate etnică nu se manifestă identic în cele trei regiuni. În regiunea Cernăuți există cea mai densă rețea de școli, organizații și publicații românești, precum și actori capabili să formuleze public revendicările comunității. Sprijinul pentru Ucraina coexistă aici cu un discurs mai articulat privind drepturile lingvistice, iar memoria represiei sovietice întârește atât respingerea Rusiei ca stat agresor, cât și atenția mult mai mare față de politicile percepute uneori drept asimilatoare.

În Transcarpatia, românii trăiesc concentrați în câteva localități din dreapta Tisei, unde limba română se păstrează în familie și în viața de zi cu zi. Războiul este resimțit mai ales prin mobilizare, plecarea oamenilor peste hotare și dificultățile economice. În aceste condiții, viitorul comunității depinde în mare măsură de rămânerea populației și de menținerea școlilor cu predare în limba ro-

mână, afectate de scăderea numărului de elevi.

În regiunea Odesa, dispersia satelor, rusificarea mai accentuată și apropierea de obiectivele atacate fac echilibrul mai fragil. Războiul întărește distanțarea față de Rusia, dar accelerează depopularea și slăbește infrastructura educațională. Aici, apărarea statului și apărarea limbii se desfășoară într-un mediu cu mai puține resurse sociale.

Aceste diferențe arată că integrarea defensivă nu este un reflex automat al tuturor minorităților aflate într-un stat atacat. Ea depinde de memoria istorică, de densitatea comunității, de instituțiile existente, de apropierea față de front și de felul în care statul aplică politicile lingvistice. Amenințarea comună poate apropia minoritatea de stat și poate întări solidaritatea civică, dar această apropiere nu se menține în mod automat pe durata unui război prelungit. Contează foarte mult capacitatea statului de a menține comunicarea cu minoritățile, de a le oferi forme credibile de sprijin

și de a găsi un echilibru între imperativele de securitate și protejarea drepturilor lingvistice, educaționale și culturale. În acest sens, securitizarea poate consolida coeziunea în fața unei amenințări externe, dar, atunci când se extinde asupra unor domenii percepute de minorități ca esențiale pentru păstrarea propriei identități, poate genera noi tensiuni și poate slăbi chiar solidaritatea pe care statul încearcă să o consolideze.

Privite împreună, rezultatele celor patru etape de cercetare conturează nu o evoluție liniară, ci modificarea raportului dintre solidaritatea civică, costurile războiului și capacitatea comunității de a-și reproduce identitatea etnolingvistică. Indicatorii selectați în tabelul de mai jos sintetizează principalele dimensiuni ale acestei dinamici: solidarizarea cu statul ucrainean în fața agresiunii, acumularea uzurii sociale odată cu prelungirea războiului și persistența preocupărilor privind transmiterea limbii române și funcționarea instituțiilor comunităților locale.

An	Indicator	Valoare	Interpretare analitică
2022	Rusia indicată drept responsabilă pentru război	65%	Delimitare față de statul agresor și solidarizare cu statul ucrainean
2022	Încredere în victoria Ucrainei	60%	Mobilizare defensivă și încredere în capacitatea de rezistență a statului
2022	Accesul la învățământul în limba maternă, indicat drept problemă majoră	64%	Solidaritatea civică coexistă cu revendicările privind protejarea limbii materne
2024	Viața a devenit mult mai grea	90,4%	Acumularea costurilor războiului și trecerea de la mobilizare la uzură
2025	Rude sau prieteni înrolați în armată	70,4%	Integrarea experienței războiului în rețelele familiale
2025	Folosirea limbii române în	93,8%	Mentținerea unei continuități lin-

An	Indicator	Valoare	Interpretare analitică
	familie		gvistice puternice în spațiul familial
2025	Războiul a slăbit identitatea românească	46,9%	Vulnerabilizarea continuității identitare în condițiile migrației și războiului prelungit

Tabelul 1. Indicatori ai dinamicii integrării defensive, 2022-2025

Concluzii

Războiul nu a produs, în cazul românilor din Ucraina, o substituție a identității etnolingvistice printr-o identitate civică, ci o reconfigurare a raportului dintre cele două. Agresiunea rusă a creat, mai ales în prima etapă a războiului, o convergență în jurul apărării statului: Rusia a fost identificată ca stat agresor, victoria Ucrainei a fost privită cu încredere, iar participarea comunităților românești la eforturile umanitare și militare a transformat apărarea statului într-un interes comun. Această solidarizare nu a presupus însă suspendarea revendicărilor privind limba, educația sau instituțiile culturale. Tocmai coexistența acestor două dimensiuni constituie nucleul empiric al integrării defensive.

Datele din perioada 2022–2025 arată însă că această relație nu rămâne neschimbată pe durata unui război prelungit. Mobilizarea inițială a fost urmată de acumularea costurilor sociale ale războiului: pierderi umane, înrolare, migrație, separarea familiilor, dificultăți economice și diminuarea perspectivelor de revenire la normalitate. În 2025, războiul nu mai era perceput doar ca o amenințare externă, ci ca o realitate integrată

în biografiile familiilor. Integrarea defensivă trebuie înțeleasă, prin urmare, ca un raport dinamic: solidaritatea civică poate continua chiar și în condițiile oboselii, nemulțumirii sau criticii față de instituțiile statului, dar intensitatea și formele ei se modifică odată cu prelungirea conflictului.

O a doua constatare importantă privește raportul dintre continuitatea identitară și infrastructura care o susține. Vulnerabilitățile apar mai clar în afara spațiului familial, acolo unde păstrarea limbii depinde de școală, presă, organizații culturale și de accesul ei la funcții publice și profesionale. Școala capătă astfel o importanță strategică, deoarece face legătura dintre transmiterea familială a limbii și reproducerea ei instituțională.

Integrarea defensivă nu poate fi tratată ca un mecanism uniform. În regiunea Cernăuți, densitatea instituțiilor românești și memoria istorică favorizează atât solidaritatea cu statul ucrainean, cât și manifestarea mai vizibilă a revendicărilor lingvistice. În Transcarpatia, faptul că românii trăiesc concentrați în câteva localități și păstrează legături familiale și comunitare strânse contribuie la menținerea limbii române în viața cotidiană, chiar dacă migrația și scăderea

numărului de elevi pun presiune asupra școlilor. În regiunea Odesa, dispersia geografică, moștenirea identitară specifică, rusificarea mai accentuată și apropierea de zonele atacate fac echilibrul dintre integrarea civică și continuitatea etnolingvistică mai fragil. Aceste diferențe sugerează că efectele războiului asupra minorităților sunt mediate de configurația regională a comunităților, de resursele lor instituționale și de experiențele istorice anterioare.

Cazul analizat permite și o precizare conceptuală. Amenințarea externă poate favoriza apropierea unei minorități de statul de cetățenie, dar nu produce automat și nici definitiv integrarea acesteia. Integrarea defensivă este condiționată de raportul dintre două procese care pot evolua în direcții diferite: consolidarea solidarității civice în fața agresiunii și menținerea capacității minorității de a-și reproduce identitatea. Securitizarea limbii și a politicilor identitare poate contribui la coeziunea statului atunci când răspunde unei amenințări

reale, dar poate genera tensiuni atunci când măsurile adoptate sunt percepute ca afectând limbi și comunități care nu contestă ordinea politică și teritorială a statului. Din acest motiv, loialitatea civică nu trebuie confundată cu acceptarea necondiționată a tuturor politicilor publice.

În această perspectivă, cazul românilor din Ucraina sugerează că păstrarea solidarității formate în timpul războiului depinde mai puțin de omogenizarea culturală decât de capacitatea statului de a transforma participarea comună la apărare într-o relație politică bazată pe încredere și recunoaștere. Pentru Ucraina, această problemă va rămâne relevantă și după încheierea războiului, în contextul reconstrucției și al integrării europene. Miza nu va fi numai păstrarea coeziunii civice construite în condiții de agresiune, ci și crearea unui cadru în care aceasta să poată coexista pe termen lung cu diversitatea etnolingvistică a societății ucrainene.

Note

- ¹ Pentru o prezentare mai amplă a conceptului de integrare defensivă, a dimensiunilor sale analitice și a modului în care acesta este aplicat comunităților românești din Ucraina, a se vedea: Marin Gherman, *Românii din Ucraina în război. Transformări identitare și social-politice*, Tritonic Books, București, 2026.
- ² Institutul de Studii Politice și Capital Social, *Comunitatea românească din Ucraina: necesități, așteptări și*

provocări în perioada războiului (barometru social), Cernăuți, 2022, https://bibliotecacernauti.com/images/carte_pdf/Copie-a-Copie-a-Analiza-presei-RO-din-UA.docx-1-min.pdf, Idem, *Viitorul comunității românești din Ucraina – o radiografie sociologică a tinerei generații în contextul războiului, raport de cercetare*, Cernăuți, 2023, <https://bibliotecacernauti.com/images/2023/Brouer-final-Tineri-studiu.pdf>, Idem, *Comunitatea românească din Cernăuți, Transcarpatia și Odesa.*

- Barometru social – 2024*, Cernăuți, 2024, https://bibliotecacernauti.com/images/carte_pdf/2024/2024-_BROSURA_compressed-2.pdf;
- Idem, *Barometru social – 2025. Românii din Ucraina în al patrulea an de război*, Cernăuți, 2025, https://bibliotecacernauti.com/images/2025/2025-_BROSURA.pdf (accesate la 29 iulie 2026).
- ³ Fredrik Barth (ed.), *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*, Universitetsforlaget, Oslo, 1969, pp. 9–38.
 - ⁴ Vezi Rogers Brubaker, *Nationalism Reframed. Nationhood and the National Question in the New Europe*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996.
 - ⁵ Will Kymlicka, *Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights*, Oxford University Press, Oxford, 1995, pp. 10–26.
 - ⁶ Volodymyr Kulyk, „Language and Identity in Ukraine after Euro-maidan”, *Thesis Eleven*, vol. 136, nr. 1, 2016, pp. 90–106, <https://doi.org/10.1177/0725513616668621>
 - ⁷ Barry Buzan, Ole Wæver, Jaap de Wilde, *Security. A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 1998, pp. 21–48.
 - ⁸ Hanspeter Kriesi, Argyrios Altiparmakis, Abel Bojar, Ioana-Elena Oana, „Debordering and rebordering in the refugee crisis: A case of ‘defensive integration’”, *Journal of European Public Policy*, Vol. 28, Nr. 3, 2021, pp. 331–349.
 - ⁹ Comitetul de Stat de Statistică al Ucrainei, *Recensământul general al populației din Ucraina din 2001. Componenta națională a populației*, <https://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/> (accesat 7.08.2026).
 - ¹⁰ Institutul de Studii Politice și Capital Social, *Comunitatea românească din Ucraina: necesități, așteptări și provocări în perioada războiului (barometru social)*, Cernăuți, 2022, https://bibliotecacernauti.com/images/carte_pdf/Copie-a-Copie-a-Analiza-presei-RO-din-UA.docx-1-min.pdf (accesat 29.07.2026).
 - ¹¹ Idem, *Viitorul comunității românești din Ucraina – o radiografie sociologică a tinerei generații în contextul războiului, raport de cercetare*, Cernăuți, 2023, <https://bibliotecacernauti.com/images/2023/Brou-final-Tineri-studiu.pdf> (accesat 29.07.2026).
 - ¹² Idem, *Comunitatea românească din Cernăuți, Transcarpatia și Odesa. Barometru social – 2024*, Cernăuți, 2024, https://bibliotecacernauti.com/images/carte_pdf/2024/2024-_BROSURA_compressed-2.pdf (accesat 29.07.2026).
 - ¹³ Idem, *Barometru social – 2025. Românii din Ucraina în al patrulea an de război*, Cernăuți, 2025, https://bibliotecacernauti.com/images/2025/2025-_BROSURA.pdf (accesat 29.07.2026).
 - ¹⁴ Zorile Bucovinei, *În Cernăuți, în satele noastre e jale mare, părinții își îngroapă feciorii – în luptele cu inamicul rus a fost omorât un român din ținut – Constantin Gherman din Sinăuții de Jos*, 12 martie 2022, <http://zorilebucovinei.com/news/show/3613> (accesat 29.07.2026).
 - ¹⁵ Nadia Bulagarak, *În memoria eroului Dumitru Ignatescu – basarabean care s-a întors din Italia pentru a apăra Ucraina*, „BucPress”, 18 august 2022, <https://bucpress.eu/in-memoria-eroului-dumitru-ignatesco-italianul> (accesat la 30 iulie 2026).

¹⁶ IPSSC, *Viitorul comunității românești din Ucraina...*, op. cit.

¹⁷ IPSSC, *Comunitatea românească din*

Cernăuți, Transcarpatia și Odesa..., op. cit.

¹⁸ Idem, *Barometru social – 2025...*, op. cit.

Bibliografie

Lucrări cu caracter general și special

BARTH, Fredrik (ed.), *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*, Universitetsforlaget, Oslo, 1969.

BRUBAKER, Rogers, *Nationalism Reframed. Nationhood and the National Question in the New Europe*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996.

BUZAN, Barry, WÆVER, Ole, DE WILDE, Jaap, *Security. A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 1998.

GHERMAN, Marin, *Românii din Ucraina în război. Transformări identitare și social-politice*, Tritonic Books, București, 2026.

Articole și studii

KRIESI, Hanspeter, ALTIPARMAKIS, Argyrios, BOJAR, Abel, OANA, Ioana-Elena, „Debordering and rebordering in the refugee crisis: A case of ‘defensive integration’”, *Journal of European Public Policy*, vol. 28, nr. 3, 2021, pp. 331-349, <https://doi.org/10.1080/13501763.2021.1882540>.

KULYK, Volodymyr, „Language and Identity in Ukraine after Euromaidan”, *Thesis Eleven*, vol. 136, nr. 1, 2016, pp. 90-106, <https://doi.org/10.1177/0725513616668621>.

KYMLICKA, Will, *Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights*, Oxford University Press, Oxford, 1995.

Resurse online

BULAGARAK, Nadia, „În memoria eroului Dumitru Ignatescu – basara-

bean care s-a întors din Italia pentru a apăra Ucraina”, *BucPress*, 18 august 2022, <https://bucpress.eu/in-memoria-eroului-dumitru-ignatescu-italianul>.

COMITETUL DE STAT DE STATISTICĂ AL UCRAINEI, *Recensământul general al populației din Ucraina din 2001. Componenta națională a populației*, <https://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>.

INSTITUTUL DE STUDII POLITICE ȘI CAPITAL SOCIAL (IPSSC), *Comunitatea românească din Ucraina: necesități, așteptări și provocări în perioada războiului (barometru social)*, raport de cercetare, Cernăuți, 2022, https://bibliotecacernauti.com/images/carte_pdf/Copie-a-Copie-a-Analiza-presei-RO-din-UA.docx-1-min.pdf.

INSTITUTUL DE STUDII POLITICE ȘI CAPITAL SOCIAL (IPSSC), *Viitorul comunității românești din Ucraina – o radiografie sociologică a tinerei generații în contextul războiului*, raport de cercetare, Cernăuți, 2023, <https://bibliotecacernauti.com/images/2023/Brouer-final-Tineri-studiu.pdf>.

INSTITUTUL DE STUDII POLITICE ȘI CAPITAL SOCIAL (IPSSC), *Comunitatea românească din Cernăuți, Transcarpatia și Odesa. Barometru social – 2024*, raport de cercetare, Cernăuți, 2024, https://bibliotecacernauti.com/images/carte_pdf/2024/2024-_BROSURA_compressed-2.pdf.

IDEM, *Barometru social – 2025. Românii din Ucraina în al patrulea an*

de război, raport de cercetare,
Cernăuți, 2025,
[https://bibliotecacernauti.com/images/
2025/2025-_BROSURA.pdf](https://bibliotecacernauti.com/images/2025/2025-_BROSURA.pdf)
ZORILE BUCOVINEI, „În Cernăuți, în
satele noastre e jale mare, părinții își

îngroapă feciorii – în luptele cu
inamicul rus a fost omorât un român
din ținut – Constantin Gherman din
Sinăuții de Jos”, 12 martie 2022,
[http://zorilebucovinei.com/news/show/
3613](http://zorilebucovinei.com/news/show/3613).